

NÜBÜVVETİN DOĞASI ÜZERİNE ÇAPRAZ OKUMALAR (GAZALİ-SPİNOZA VE SÜRÛŞ)

Kadir CANATAN¹

Profetik gelenekte dini bilginin kaynağı vahiydir. Vahiy, Allah'ın peygamberler vasıtasıyla insanlara aktardığı özel bir bilgi türüdür. Her bilgi türünde olduğu gibi burada da iki taraf vardır: Bilgilenmenin bir ucunda bilgiyi gönderen, diğer ucunda ise bilgiyi alan bulunmaktadır. Ancak konu Allah ile insan ilişkisi olunca, bu bilgilenme işleminin nasıl gerçekleştiği bir merak ve araştırma konusudur. Allah ile insan ilişkisi, eşit olmayan varlıklar arasında hiyerarşik ve dolaylı bir ilişkidir. Bu dolaylı ilişkiye aracılık eden iki fail bulunmaktadır. Vahiy Allah'tan alan Vahiy Meleği (Cebrail), Allah ile insan arasında aracılık yapmaktadır. İnsanlar arasında ise seçilen bir kişi (elçi) ondan vahiy alıp insanlara aktarmaktadır. Bu aktarım nasıl gerçekleşmektedir? Bu soru, nübüvvet konusuna ilgi duyan birçok âlim, filozof ve entellektüeli ilgilendirmiştir ve ilgilendirmeye devam etmektedir. Bu düşünürler konuya bakarken, iki farklı yönelim içine girmektedirler. Bazıları vahiy sürecine “yukardan aşağıya” doğru bir perspektiften bakarken, bazıları da “aşağıdan yukarıya” doğru bir perspektiften bakmaktadırlar. Geçmişten günümüze farklı bakış

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi, kadir.canatan@izu.edu.tr

açılarını göstermek üzere üç farklı düşünürün görüşlerini incelemek ve bir karşılaştırma yapmak istiyoruz.

Bu karşılaştırmalı çalışmada ilk ele alacağımız düşünür İslam dünyasından bir isim olan İmam Gazali'dir. Gazali (1058-1111), içine girdiği entelektüel krizi anlattığı "El-Munkiz min-ad-dalal" (Krizden Kurtuluşa)² adlı kitabında, nübüvvetin doğasına ilişkin bir bölüm ayırmıştır. "Peygamberliğin Hakikatı ve İnsanlığın Peygamberliğe Olan İhtiyacı" adlı bölümde, insanlara özgü bir özellikten hareketle peygamberlik algısını insanlara açıklamaktadır. İkinci isim, Yahudi-Hristiyan geleneğine bağlı olarak fikir üreten Hollandalı filozof Spinoza'dır. Daha çok "Ethica" (Etika) eseriyle meşhur olan Spinoza (1632-1677) siyaset ve teoloji konusunda iki eser yazmıştır. Bu iki kitaptan özellikle "Teolojik-Politik İnceleme" (1670)³ eseri, peygamberlik konusunu ele almaktadır. Toplam 20 bölümden oluşan kitap, peygamberlik, Tanrısal yasa, dini törenler ve mucizelerin yorumuyla başlar ve kutsal kitabın yorumu, inanç-felsefe ilişkisi, devlet ve din ilişkisi ile düşünce ve ifade özgürlüğü ile devam edip gider.

Üçüncü ve sonuncu isim ise çağdaş bir düşünür olan Abdulkerim Sürüş'tur. İranlı bir düşünür Sürüş (1945-...) bazı görüşleriyle günümüzde dikkat çekmeyi başarmış ve en son olarak da nübüvvet ile rüya olgusu arasında kurduğu ilişki ile gündeme gelmiştir. Türkçe'de yayınlanan "Nebevi Rüyaların Ravisi Hz. Muhammed"⁴ adlı kitap bu konudaki görüşlerini içermektedir.

² Gazali, el-Munkiz Mine'd-Dalal, Beyan Yayınları, İstanbul 2016.

³ Spinoza, Tractatus Theologico-Politicus, Teolojik-Politik İnceleme, Dost Kitabevi, Ankara 2006.

⁴ Abdulkerim Sürüş, Nebevi Rüyaların Ravisi Hz. Muhammed, Mana Yayınları, İstanbul 2019.

Bu üç düşünürün ortak bir özelliği olarak görülecek bir husus var: O da her üçünün de hayatında varoluşsal anlamda deneyimler yaşamış olmalarıdır. Gazali, zirvede olduğu bir anda entelektüel bir kriz yaşar ve bu krizden kurtulmak üzere manevi bir yolculuğa çıkar. Spinoza, Amsterdam'da Yahudi cemaati içinde yaşarken, görüşlerinden dolayı afroz edilir ve cemaat dışında sürgün bir hayat yaşar. Sürüş ise, İran'da çok yüksek bir statüye sahipken, yazdığı eleştirel yazıları ve görüşleri yüzünden ruhani sınıfın (mollaların) saldırılarına maruz kalır ve ülkesini terkeder.

Aşağıda her birinin nübüvvet hakkındaki görüşlerini ele alarak sonuç kısmında bir karşılaştırma yapacağız.

GAZALİ

Gazali'ye göre “İnsan, yaratıldığı zaman özü itibariyle yalın ve boş bir haldedir.” (Sh. 75). İnsanın âlemden haberdar olması algı sayesinde ve duyu organlarının gelişmesine bağlı olarak gerçekleşir. Sırasıyla dokunma, görme, işitme ve tatma duyguları gelişir. Yedi yaşına geldiğinde ise nesnelere birbirinden ayırt etme yeteneği bahşedilir. Daha sonra insan bir başka aşamaya yükselir ve kendisinde akıl yaratılır. Ancak akıl son aşama değildir. Akıldan sonra insanda “manevi” bir göz açılır ve bu göz sayesinde insan gayp âlemine ait bir şeyleri idrak eder.

Akıl aşamasında olan insan algı alanının dışında bazı şeyleri duyduğu zaman bunları reddeder. Peygamberlikle ilgili meseleler bu noktada başlar. Peygamberlik kendilerine gizli kaldığı için ikna olmazlar ve inkâr yoluna girerler. İşte bu noktada Gazali, öyle bir örnek üzerinden yürümektedir ki, bu örneğin peygamberliği insanların

algısına yaklaştıracasını iddia etmektedir. Bu örneği şöyle ifade eder: “Aklın algı alanına girmeyen şeylerin algılanmasını sağlayan başka bir yol var olabilir... Sende söz konusu özelliklerin bir örneği bulunduğu için sana sadece onu anlattık. Bu örnek, uykudayken rüya aleminde kavradıklarındır... Şayet uyku olmasaydı, bu özelliğin varlığına inanmayacaktın. Peygamberde olup da sende örneği olmayan bir özelliği asla anlayıp kavrayamazsın. Anlamadığın bir şeyi nasıl doğrulayabilirsin?! Çünkü doğrulamak ancak anladıktan sonra mümkündür.” (Sh. 165-167).

Gazali, uyku ve rüya üzerinden şöyle bir kanıtlama yapar: Eğer uyku ve rüyanın ne olduğunu deneyim yoluyla bilmeyen bir insana, denilse ki “Falan kişi ölü gibi yattığı halde gayba ait bazı şeyleri görüyor desek” bu onu kesinlikle inkâr eder, “Duyu güçleri pasif olduğu halde nasıl algılar?” diye itiraz eder. Oysa biz biliyoruz ki uykuda iken tüm duyularımız pasiftir ancak biz birçok şeyi görür ve yaşarız. Bazen öyle canlı ve aktif yaşarız ki, rüyada olduğumuzu bilmeyiz. Ancak uykudan uyandıktan sonra yatakta olduğumuzu fark ederiz.

Gazali, peygamberliği uyku ve rüya örneğiyle sınırlamaz. Bir başka kanıt, peygamberin yaşantısıdır. “Bir kimsenin peygamber olup olmadığında şüphe edersen, onun yaşantısını öğrenmedikçe şüphen kaybolup kesinliğe kavuşamazsın. Onun yaşantısını da ya bizzat onu görerek ya da tevatür (kollektif olarak) yoluyla gelmiş bilgileri dinleyerek öğrenebilirsin.” (Sh. 169). Peygamber, vahyi getiren, tebliğ eden ve onu yaşayan biridir. Onun hayatı, vahyin bedenlenmiş biçimidir. Bu bakımdan nübüvvetin kanıtlanmasında son derece önemli bir kaynaktır. Peygamberi kendi döneminde tanıyanlar, onunla ilgili bir fikir oluşturma imkânına sahiptir. Ondan sonra yaşayanlar ise,

“dolaylı” tecrübe olan tevatür yoluyla ulaşılmış kolektif bilgiye dayanmalıdır.

Gazali, mucizeleri peygamberliğin kanıtlanmasında tek ve önemli bir delil olarak görmez. O delil başka delillerle birlikte yardımcı ve pekiştirici bir rol oynar. “Dolayısıyla mucizeler senin nazarında peygamberliği bildiren birçok delilden sadece biri olmalıdır. Böyle olduğunda bu durum sende, peygamberlik hakkında sadece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve kaynağını net olarak belirtemeyeceğin, zorunlu, kesin bilgi meydana getirir.” (Sh. 173).

Toparlarsak Gazali’ye göre peygamberliğin hakikati, ancak insanın kendisinde bulunan bir özellik olarak rüya analogisinden hareketle kavrayabileceği bir olgudur. Bunun dışında ispat sadedinde onun hayatı ve mucizeleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca peygamberin sözlerini okuyarak ve anlayarak incelemek, onun makamı hakkında bilgi verecektir.

SPİNOZA

Spinoza, Gazali’den en az 4 asır sonra yaşamış ve Yahudi cemaatine mensup bir düşünür iken cemaatten görüşleri sebebiyle dışlanmış. “Teolojik-Politik İnceleme” adlı kitabının ilk üç bölümü peygamberlik, peygamberler ve peygamberliğin Yahudiliğe özgü olup olmadığı tartışmasına ayrılmıştır. “Peygamberlik ya da vahiy”, ona göre “Tanrı’nın insanlara açıkladığı kesin bilgidir. Peygamberse, Tanrı’nın vahyi hakkında kesin bilgiye ulaşamayacak durumda olanlar, bu yüzden de ancak sıradan inançla ona sarılanlar için vahyi dile getiren kişidir.” (Sh. 53). Bu tanımda pek sorun yok gibi görünse de Spinoza ilerleyen bölümlerde, Kutsal Kitab’taki ifadelerle de sık sık başvurarak

vahyin alımlanması ve yorumlanması sürecinde peygamberlerin “hayalgücü”ne büyük bir önem atfeder. Din ve nübüvvet kurumuna eklenen bu öznel boyut, ona yönelik eleştirilerin de kaynağı olsa gerektir. Tam olarak ne demek istiyor Spinoza, bunu bir örnekle açmakta yarar var: “Tanrı’nın göklerde oturduğu sanıldığından, vahyin onun göklerden bir dağa inmesiyle gelmiş gibi oluyordu. Musa da Tanrı’yla konuşmak üzere bu dağa tırmanıyordu. Tanrı’nın heryerde olduğunu aynı kolaylıkla hayal edebilseydi, bunu yapmasına gerek kalmayacaktı..” (Sh. 78). Demek ki Musa’nın Tur dağına çıkması, onun hayalgücüyle alakalıdır.

Pekiye, din ve nübüvvet kurumuna böyle bir özneliliğin karışması ne anlama gelmektedir? Bakınız bu konuda Spinoza ne diyor? “Salt hayalgücü, tabiatı gereği, emin olunabilecek bir kesinlik içermez; açık ve belirgin her idede olanın tersine... Kendiliğinden emin olabilmemiz için, hayalgücüne mutlaka bir şey eklemek gerekir: Akıl yürütme...” (Sh. 68). Eğer vahyin alımlanmasında peygamberlerin hayalgücü de bir rol oynuyorsa, o zaman akıl marifetiyle vahyin ne söylediğine bakmak gerekir! Aklı dışlayan bir yorum, hayalgücünün öne çıkmasını sağlayacak ve dindeki özneliliği onun bir parçası gibi görmek sonucunu doğuracaktır.

Hayalgücünün devreye girmesinin bir sonucu olarak Spinoza peygamberliğin ve getirdiği mesajların kesinliği konusunda da şöyle bir sonucu ulaştırmıştır: “Gerçekten de peygamberliğin kesinliği matematiksel değil, yalnızca ahlaki bir kesinliktir.” (Sh. 68). Burada onun nasıl Dekartçı bir etki altında düşündüğü ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere Dekart, bilgide kesinliğe ve bunun matematiksel olarak ifade edilmesine büyük önem verir. Matematik, onun için çok önemlidir, çünkü kesinliği (egzakt olmayı) ancak o sağlar.

Spinoza'ya göre peygamberlik salt Yahudilere özgü değildir. Yahudiler her konuda diğer uluslara eşittirler. Tanrı herkese cömert davranmıştır. Yahudiler sadece Tanrısal yasalar sayesinde siyasal bütünlüklerini korudular. Tanrı'nın onları seçmesi, ne onların anlama yeteneklerinden ne de daha erdemli olmalarından kaynaklanmaktadır. Sadece onların güvenlik içinde ve siyasi bütünlük içinde yaşamalarıyla ilgilidir. Yasalardan ayrıldıkları zaman da bütünlüklerini kaybetmişlerdir. Yahudileri, dünyaya yayıldıklarında ayakta tutan şey sünnet geleneği ve düşmanlarının nefreti olmuştur.

SÜRÛŞ

İranlı düşünür Abdülkerim Sürûş, Hz. Muhammed'in doğum günü münasebetiyle 1997 yılında "Nebevi Tecrübenin Genişlemesi" adlı bir konuşma yapar. Daha sonra bu konuşmanın devamında nübüvvetin doğasını açıklamak üzere birkaç makale yazar ve bu makalelerde vahyin alım sürecinin rüyada gerçekleştiğini ve bunun da önemli sonuçları olduğunu anlatır. Bu makaleler İran'da tepkiyle karşılanır ve bu yazılara bir dizi eleştiri gelir. Mana yayınları, hem Sürûş'un konuşma ve yazılarını hem de bunlara yapılan eleştirileri kitaplaştırmış ve yayınlamıştır. Biz özetle Sürûş'un iddialarına yer vereceğiz ve önceki düşünürlerle karşılaştırmaya çalışacağız.

Sürûş'a göre peygamberlerin biricik sermayeleri olan vahiy, günümüzdeki ifadesiyle "dini tecrübe" statik değil, dinamik bir süreçtir. "Zira tecrübenin mevzubahis olduğu yerde, tekâmülden de söz etmek gerekir... İşte, Hz. Peygamber, genişleme ve tekâmüle tabi olan deruni tecrübesi sayesinde her geçen gün kendi konumu, risaleti ve amacıyla daha da aşinalık kazanmış ve basiretini artırmıştır. Böylece vazifesini

yerine getirme konusunda daha kararlı ve güçlü, hedeflerini gerçekleştirmede daha hazırlıklı ve donanımlı, görevini yerine getirmede gösterdiği bu başarı sayesinde de daha iyimser ve mutmain olmuştur.” (Sh. 23).

İslam, hem maddi hem de manevi anlamda nebevi tecrübenin ürünüdür. “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim” (Maide, 5/3) ayetinde geçen “kemal” halk için minimum düzeyde gerekli olan bir hidayettir. Tekâmül, Hz. Peygamber’in vefatından sonra da devam etmiştir. “Sözgelimi Müslümanlar fetihler neticesinde aşına oldukları farklı kültürlerle; fıkıh, kelim ve ahlak alanında gerçekten de dini geliştirerek onu icmali olmaktan çıkarıp tafsilat alanına taşımışlardır. Bu şekilde tecrübenin kapısı açık olduğu sürece din de gelişip tekâmül etmeye açık olacaktır.” (Sh. 34). Bu sözleriyle Sürûş elbette “dini tecrübe”den ve onun tekâmülünden bahsetmektedir. Dini tecrübe, sadece peygamberin hayatıyla sınırlı değildir. Din tamamlanmıştır, ancak dini tecrübe devam etmektedir.

Surûş’u zor durumda bırakan onun “nebevi tecrübenin genişlemesi” dediği şey değil, nebevi tecrübenin vahiyle ilgili boyutudur. Bu konuda o geleneksel anlayışın değişmesi gerektiğini vurgulamaktadır: “Bir meleğin ayetleri Muhammed’in kalbine indirdiği, onun da bunları tekrar ettiği yönündeki tasavvur değişmelidir. Bunun yerine Hz. Peygamberin, tıpkı bizzat sahnede yer alarak olaylara can ve şekil veren bir muhabir gibi vakıaları bildirdiği şeklindeki anlayış benimsenmelidir. Yani Kur’an’da Allah’ın söyleyen, Peygamberin ise işiten olduğu yönündeki önermenin yerine, gözlemleyip rivayet edenin Hz. Muhammed olduğu yönündeki anlayış almalıdır. Dolayısıyla ortada bir hitap ile muhatap, haber ile muhbir, ya da kelim ve mütekellim ilişkisi diye bir şey yoktur. Kabul edilenin

tersine olup biten her şey, gözlemek ve rivayet etmekten ibarettir. **Elbette her şey tamamen Allah'ın gözetiminde ve onun izniyle olmaktadır.**" (Sh. 43-44). Bu alıntı tam olarak onun tezini ifade etmektedir. O geleneksel anlayışı, yani Cebaril aracılığıyla Hz. Muhammed'e vahyin aktarıldığını söyleyen görüşü bir tarafa bırakmamızı ve Peygamberin "rüya" yoluyla olayları yaşayıp, tecrübe ettiğini ve bize aktardığını kabul etmemizi istiyor.

Sürüş, maksadını anlatmak için neden "rüya" kelimesini kullandığını iki şekilde açıklıyor. 1) Vahiy, Hz. Peygambere rüyada gelmektedir. Rüya nübüvvetin cüzlerinden birisidir. Bu nedenle olsa gerek ki, Sürüş nazariyesinin adını "Nebevi Rüyalarda Nazariyesi" olarak adlandırmış ve kitabının adını da "Nebevi Rüyalarda Ravisi Hz. Muhammed" olarak koymuştur. 2) Rüya, herkesin tecrübe ettiği ve dolayısıyla da resul ve ariflerin tecrübelerini anlayabileceği bir olgudur (Sh. 48-49).

Peki bu ne anlama gelmektedir? Vahyin rüya kanalıyla Hz. Muhammed'e aktarılması ne demektir?

İşte, bu noktada Sürüş, yeni bir okuma ve anlama meselesine odaklanmaktadır. Kur'an, rüya kaynaklı bir kitap ise onun tefsir değil, "tabir" edilmesi gerekir. Nasıl insanların gördükleri rüyalar birebir hayatta karşılıkları olan şeyler değilse, bir tabir sonucunda anlam kazanıyorsa, bunun gibi Kuran'ın ayetleri de tabir edilip anlaşılır hale getirilmesi gerekir. Bilindiği gibi bunun bir örneği Hz. Yusuf tarafından yapılmıştır. Yusuf, Mısır Kralı'nın "yedi semiz ineği yedi zayıf ineği yemesi" şeklinde gördüğü rüyayı, "yedi bolluk yılını yedi kıtlık yılının takip edeceği" şeklinde yorumlamıştır.

İkincisi Kur'an'da anlatılan olağanüstü olaylar, dağınık hikâyeler ve hatta çelişik ifadeler rüya formatında daha kolay anlaşılacaktır. “Paradokslarla tenakuzlar mukaddes hayal ve rüya âlemi ile dilin gereklerindedir. Uyanık halde iken olması imkânsız ve uygunsuz olan şeyler rüyada mümkün hale gelmektedir. İnsanın rüyada kendisini örneğin aynı anda bağlı iken serbest, yüksekte iken yerde, hareket halinde iken hareketsiz, suyun içinde ama ateşte, giyinik iken çıplak ya da yaşlı iken genç haldeki gibi zıtlıklar içinde görmesinden daha doğal ne olabilir.” (Sh. 88).

Açıktır ki Sürûş bir yandan nübüvvetin hakikati diğer yandan da Kur'an ve mahiyeti hakkında yeni bir nazariye ileri sürmektedir. Bununla gerçeklik âleminin (uyanıklık) dilinin yerine rüya âleminin dilini koymaktadır. Rüya âleminin dili, vahyin gücünü azaltmak yerine çoğaltmakta ve zenginleştirmektedir. Vahyi, Hz. Peygamber örfi bir dille ifade etmiş olsa bile tabir edilmelidir. Rüya, tıpkı gerçek bir şiir ve sanat eseri gibi söylenemeyenlerin söylenmesi ve temsil edilemeyenlerin temsil edilmesi için önemli bir dildir. İnsanları rüyalarından tanımak mümkündür. Resullerin ve ariflerin rüyaları, yüksek seviyedeki rüyalarıdır.

SONUÇLAR

Farklı zamanlara ve kültürlere mensup olmalarına rağmen Gazali, Spinoza ve Sürûş ortak bir noktada birleşmektedir. Bu ortak nokta, insandan hareketle nübüvveti anlama ve anlatma çabasıdır. Bir başka deyişle “aşağıdan yukarıya” doğru bir perspektifle peygamberliği yorumlamaktır. Ancak bu antropolojik ya da hümanist perspektif,

düşünürler tarafından farklı düzeylerde ve içeriklerle yorumlanmaktadır. İşte, bu noktada da farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Gazali'nin yaklaşımında rüya, nübüvveti salt insan zihnine yaklaştırmak için verilmiş analogik bir örnektir. Başka bir deyişle o nübüvveti insanlara anlatmak için rüyayı didaktik (öğretici) bir amaçla kullanmıştır. Rüya, insanın başka bir dünyayı tecrübe etmesidir. Üstelik uyku halinde iken yaşanan bir tecrübe olup, bu tecrübe bize gizli bir dünyanın kapılarını açmaktadır. Normal hayatta yapamayacağımız şeyleri rüyada yapabiliriz. Çünkü rüyada dünyevi sınırlar kaybolmaktadır. İşte, vahiy ve nübüvvet bir nevi peygamberin rüyasıdır.

Gazali'nin zıddına Spinoza "hayalgücü"nün (başka bir deyişle tahayyülün) nübüvvet kurumuna etkisi ve rolü üzerinde fikir üretmektedir. Hayalgücü ile rüya arasında önemli bir fark var. Hayalgücü kişinin uyanırken çalıştırdığı bir yetenek iken, rüya uykuda gerçekleşen bir süreçtir. Başka bir deyişle hayalgücü zihnin aktif bir eylemi iken, rüya insanın ve zihnin pasif iken maruz kaldığı bir durumdur. Ama bu farklılıklara rağmen hayalgücü ile rüyada insan, gerçek dünyada karşı karşıya kalabileceği sınırları aşar ve yapmak istedikleri şeyleri keyfine göre yapabilir.

Hem Gazali ve Spinoza'nın yaklaşımlarıyla karşılaştırıldığında, hem de geleneksel İslam düşüncesine kıyasla Sürüş'ün rüya teorisi radikal bir yaklaşımı temsil etmektedir. Vahyin rüya süreciyle ilişkilendirilmesi ve rüya diliyle benzeştirilmesi zihinsel olarak önemli bir adımdır. Bu fikir sonuçları bakımından kitabın yorumunu da etkileyen bir yaklaşımdır. Tefsir yerine tabiri önermektedir. Rüya insan zihnine ve eylemine getirilen sınırları zorlayan ve aşan bir olay olduğu

için kitapta serdedilen olağanüstü olayları açıklamak son derece kolaylaşmaktadır. Ancak kitabın tabiri sübjektif bir anlama ve yorumlama sürecine tabi olacağı için tartışmaları da artıracığı söylenebilir. Kitaptaki kapalı dil, olağanüstü olaylar ve dağınık-çelişkili durumlar rüya mantığı ve dili içinde anlaşılır kılınmakla birlikte yorumlamada objektif kriterlerin olmaması yorumda öznelliği gündeme getirecektir.

Bu çapraz okumada son olarak sorulması gereken şey, düşünürlerin hangi motiflerle nübüvvetin doğasını tartıştıkları ve hangi sorunları aşmak için bu teorileri ve görüşleri ortaya attıklarıdır.

Gazali, bazı şüpheler üzerine entelektüel bir kriz yaşamıştır. Bu arka plan onun düşüncelerinin gelişmesinde etkili olmuştur. O, şüphe ve şüphencilğe karşı nübüvvet olayını anlaşılır kılmak için uğraşmıştır. Onun rüya metaforuyla nübüvveti açıklaması, insanın bilmediği ve bilmekten uzak olduğu bir meseleyi insanın zihnine yaklaştırmak içindir. Bu zihinsel yakınlaştırma şüphe ve merakı ortadan kaldırmaktadır.

Spinoza, Avrupa'da yeni bir çağın başlangıcında, bir yandan bilimsel düşüncenin etkisi altındadır, diğer yandan da dini tartışmalar içindedir. Onun gündeminde din-bilim ilişkisi en önemli tartışma konusudur. Ağır basan bilimsel perspektif, onu dini konuları yeni bir açıdan tartışmaya itmektedir. Bu tartışmada o geleneksel düşünen din âlimleri ve halk ile bilimsel düşünen aydınlar ve filozoflar arasında durmaktadır. Nübüvvet konusundaki görüşleri, peygamberliği ve kitabı rasyonel ve bilimsel bir perspektife uyarlama çabasından ibarettir.

Sürüş'un durduğu nokta, zaman farkına rağmen Spinoza'dan farklı değildir. İran'da o ruhani otoriteyi temsil eden mollalar ile seküler

düşünen aydınlar ve bilim insanları arasında orta bir noktada durmaktadır. Onun da çalışmalarını belirleyen şey, din-bilim ilişkisidir. Dinin ve kitabın bilimsel perspektifle yorumlanmasını sakıncalı bulduğu gibi, mollaların geleneksel düşüncelerini de tatmin edici görmemektedir. Bu durumda nübüvveti ve kitabı yeni bir okumaya tabi tutmak için geleneksel kaynaklarda varolan fikirlerden hareketle Ortodoks olmayan bir bakış açısı geliştirmektedir. Geleneksel kaynaklarda rüya-vahiy ve nübüvvet ilişkisi bilinen bir noktadır. Peygamberin ilk vahyi gece rüyasında aldığı bilinmektedir. Miraca çıkmasını fiziken olduğunu savunanlar karşısında rüyasında manen olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Yine Kur'an'da bazı peygamberlerin rüya gördükleri ve bunları yorumladıkları bilinmektedir. Ancak Sürûş'un bu geleneksel kaynaklardaki bilgiyi genel bir teoriye dönüştürerek tüm vahyin alımlanmasını bir rüya süreci içine yerleştirmesi ve buna bağlı olarak da kitabın, tıpkı rüya gibi tabir edilmesi gerektiğini savunması oldukça yeni bir yaklaşımdır. Bu hemencecik reddedilmesi veya kabul edilmesi gereken bir teori değil, eleştirilerle birlikte yeniden okunması ve değerlendirilmesi gereken bir fikirdir.